Atatürk Yolu Dergisi/Journal of Atatürk Yolu; 2026:78
DOI: 10.46955/ankuayd.1783679
Araştırma Makalesi/Research Article

Bulgar-Rum Çatışmasının Gölgesinde Filibe'nin Rum Okulları (1780-1906)

In the Shadow of the Bulgarian-Greek Conflict: Greek Schools in Plovdiv (1780–1906)

Yağmur SEDEF

Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Balkan Çalışmaları Anabilim Dalı, Ankara Üniversitesi, Ankara/Türkiye / Ankara University, The Institute of Turkish Revolution History, Department of Balkan Studies, Ankara/Türkiye

ÖZET

Günümüzde Bulgaristan sınırları içinde yer alan Filibe, 1363 yılında Lala Şahin Paşa tarafından fethedilmiş ve Edirne Vilayetinin sancaklarından biri olmuştur. Şehrin Ortodoks cemaatini Rumlar, Bulgarlar ve az sayıda Sırplar oluşturmuştur. İstanbul'un fethiyle birlikte İstanbul Patriği, Ortodoks cemaatin ruhani lideri olunca bölge Ortodoksları da Fener Rum Patrikhanesi'ne bağlanmıştır. Bu durum, Filibe'de ticaret ve zanaat ile uğraşarak zenginleşen Rumların Bulgar nüfus üzerindeki etkisini arttırmıştır. Bu bağlamda, Filibe'de Rum burjuvazisi, daha erken bir şekilde ortaya çıkarak kendi dillerinde eğitim veren okulların açılmasını ve desteklenmesini sağlamıştır. Bulgarların millî bilincini kazanmasıyla birlikte Rumlar şehirde varlıklarını muhafaza etme gayretine girmiş, bu okulların sayısında artış olmuştur. Ancak ilerleyen süreçte şehirde başlayan Rum karşıtı ayaklanmalar hem Filibe Rum cemaatinin hem de bu okulların kaderini belirlemiştir. Bu çalışma, Yunanca ve Bulgarca kaynaklarla desteklenerek bir zamanlar Filibe'de bulunan Rum okullarını, hayırseverleri ve bu okulların akıbetini aktarmaya odaklanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Bulgar, Filibe, Rum Okulları, Zarifi.

ABSTRACT

Plovdiv, today located within the borders of Bulgaria, was conquered by Lala Şahin Pasha in 1363 and became one of the sanjaks of the Edirne Province. The Orthodox community of the city consisted of Greeks, Bulgarians and a small number of Serbians. Following the conquest of Istanbul, when the Patriarch of Istanbul became the spiritual leader of the Orthodox community, the Orthodox Christians of the region were also linked to the Ecumenical Patriarchiate of Constantinople. Greeks who made their wealth by engaging in trade and crafts in Plovdiv, had a greater effect on the Bulgarian populace as a result of this situation. In this regard, the Greek bourgeoisie arose early in Plovdiv and ensured the number of schools offering education in their own language opened and was supported. The Greeks attempted to preserve their presence in the city as the Bulgarians became more aware of their national identity, and the quantity of these schools increased. However, the anti-Greek riots that broke out in the city ultimately determined what would happen to these institutions and the Greek population in Plovdiv. With the help of Greek and Bulgarian sources, the main goal of this study is evaluate the fate of the Greek schools that formerly existed in Plovdiv.

Keywords: Bulgarian, Plovdiv, Greek Schools, Zariphios.

Sorumlu yazar: Yağmur SEDEF
Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Balkan Çalışmaları Anabilim Dalı, Ankara Üniversitesi, Ankara/Türkiye
E-mail: ysedef@ankara.edu.tr

ROR ID: ror.org/01wntqw50
Geliş Tarihi(Received): 14.09.2025 **Kabul Tarihi(Accepted):** 04.05.2026 **Yayın Tarihi(Published):** 31.05.2026

Atıf bilgisi:
Yağmur, Sedef. "Bulgar-Rum Çatışmasının Gölgesinde Filibe'nin Rum Okulları (1780-1906)", *Atatürk Yolu*, 78 (Mayıs 2026), 251-269, doi.org/10.46955/ankuayd.1783679

Dergimizde CC-BY-NC-ND lisansı kullanılmakta ve yayımlanan makalelerin telif hakkı yazarlara, ticari kullanım hakkı ise dergimize aittir
The journal operates under the CC BY-NC-ND license. Authors retain the copyright of their published articles, while the rights for commercial use are reserved by the journal.

Extended Abstract

Philippopolis (Plovdiv), located within the borders of present-day Bulgaria, was one of the important urban centers of the Ottoman Balkans where different ethnic and religious communities coexisted for centuries. Within this multiethnic environment, the Greek Orthodox community played a significant role in the economic, social, and cultural life of the city. Greek-language schools constituted one of the most visible institutions through which this community maintained its cultural identity and social presence. These schools were supported largely by wealthy benefactors from the local Greek Orthodox elite, many of whom were engaged in trade and craft production. This study aims to identify the Greek schools that once existed in *Philippopolis* and to examine their development, their supporters, and their eventual fate within the changing political and social conditions of the nineteenth century. The article places the schools themselves at the center of the analysis. Associations and communal organizations are mentioned only where they intersect with educational activities, while the activities of benefactors are discussed mainly in relation to their role in establishing and sustaining these institutions. The research is based on Greek and Bulgarian sources, including newspapers, regulations, memoirs, and other contemporary materials. The available information on the Greek schools of *Philippopolis* is relatively limited. Therefore, the study relies on the data that could be obtained from accessible Greek and Bulgarian sources. Despite these limitations, the collected evidence makes it possible to identify several schools that operated in the city and to outline the conditions under which they functioned. The findings show that Greek schools in *Philippopolis* were closely connected to the economic and social influence of the Greek Orthodox elite and to the support provided by local benefactors. These institutions functioned not only as places of instruction but also as important centers for the preservation of the Greek language and cultural traditions. In this sense, the schools played a crucial role in maintaining the presence of the Greek Orthodox community in the city. However, the strengthening of Bulgarian national consciousness during the nineteenth century gradually altered the balance of power within *Philippopolis*. As Bulgarian political and social movements gained influence, tensions between the Greek and Bulgarian populations intensified. These developments directly affected the functioning of communal institutions and increasingly challenged the position of the Greek schools. The uprisings and political transformations that eventually placed the city under stronger Bulgarian influence had significant consequences for the Greek educational network. Many schools that had previously operated under the support of the Greek community faced serious difficulties, and some ceased to function altogether. The study also briefly discusses to certain educational policies of the newly established Greek state that influenced Greek schooling in the wider region. Nevertheless, the article does not attempt to analyze the broader ideological influence of Hellenism in detail. Instead, it focuses primarily on the local context of Philippopolis and on the efforts of the Greek community to sustain its educational institutions and communal presence within a city increasingly shaped by political tension and national competition. By bringing together Greek and Bulgarian sources and examining the schools that operated in the city, the article contributes to a clearer understanding of the educational institutions of the Greek Orthodox community in *Philippopolis* and the historical processes that determined their transformation and eventual decline.

Giriş

Osmanlı Devleti'nde gayrimüslim toplulukların statüsü İslam hukukunda yer alan zimmî düzenine dayanıyordu[1] ve modern anlamından farklı olarak, Osmanlı'da millet kavramı dini ve sosyal topluluğu ve onların idari ve dini yapısını ifade etmekteydi.[2] Osmanlı'nın istimalet (hoşgörü) politikası bir 'aracılar zinciri' vasıtasıyla yönetimi mümkün kılarak Balkanlarda hızla yayılmak ve kalıcı olmak konusunda önem arz ediyordu.[3] Balkanlarda farklı dini ve etnik grupların kendi ruhani liderleri tarafından yönetildiği ve kendi iç işlerini düzenlediği bu yapıda, Ortodoks Hristiyanların dini liderliği görevini Fener Rum Patriği üstlenmiştir. Kültürel ve eğitim alanında da önemli bir merkez olan Fener Rum Patrikhanesi, 18. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'ndaki ekonomik ve toplumsal değişimlerin etkisiyle önemli dönüşümler yaşamıştır. [4] İstanbul Patrikhanesi'nin nüfuzunu arttırmada 1699 Karlofça ve takiben imzalanan 1774 Küçük Kaynarca Antlaşmaları önemli rol oynamıştır.[5] Fener Rumlarının güçlenmesi düşün dünyasında yenilikleri de beraberinde getirmiştir. Osmanlı egemenliğindeki Balkan toplulukları içinde Avrupa ile ticari ve kültürel bağlar kuran ilk topluluk olan Rumlar, bu vesileyle Avrupa aydınlanmasıyla da daha erken dönemde tanışmışlardır. Rum aydınları Fransız Devrimi'nin getirdiği kavramlarla kendini inşa etme gayesi taşımışlar, bu alanda ilk olarak eğitime öncelik vermişlerdir. Zira eğitim 'ulusal bir nektardır'[6] ve toplumsal dönüşümün yegâne anahtarıdır.[7]

Rum okulları Balkanların modernleşmesi ve gelişmesinde önemli bir rol oynamıştır.[8] Osmanlı'da Rum okulları tarihçesine baktığımızda karşımıza en köklü eğitim kurumları olarak Fener Rum Okulu ve Heybeliada Ruhban Okulu çıkmaktadır.[9] Rum okullarının eğitim faaliyetlerinin örgütlenmesinde en üst otorite uzun süre Patrikhane olmuştur. Okulların yönetimi için eforia (idare heyetleri) oluşturulmasından, müfredatın belirlenmesine kadar eğitimle ilgili hemen her konu Patrikhane'nin yetki alanına girmekteydi. Ancak bu durum, özellikle 19. yüzyılın başlarından itibaren, Rum cemaatinin ileri gelenlerinin ticaret ve zanaat faaliyetleri yoluyla zenginleşmesiyle birlikte değişmeye başlamıştır. Ekonomik güçteki bu artış eğitim alanına da yansımış; taşrada Patrikhane otoritesinden görece bağımsız biçimde kurulan okulların sayısı artmıştır. Patrikhane'ye bağlı olan gayrimüslim cemaat özellikle Yunanistan'ın bağımsızlığını elde etmesinin ardından 'Megali İdea'[10] fikri doğrultusunda yürütülen ve temel amacı değişen bir eğitime tabi olurken, taşra okullarında geleneksel anlayıştan daha uzak, fen bilimlerine dayalı bir eğitim verilmiştir.[11] Akabinde, Atina Hükümeti, Rum eğitiminde etkisini göstermeye devam etmiş ve hükümet, Makedonya özelinde eğitim politikaları sürdürmeye başlamıştır. Bununla birlikte, özellikle İstanbul'da Patrikhane'den bağımsız sivil Rum okullarının açılması, 1856 yılında ilan edilen Islahat Fermanı'na dek engellenmiştir.[12]

Ortodoks öğrencilerin eğitimi konusunda önemli adımların atıldığı şehirlerden biri Helenizm'in oldukça güçlü olduğu Filibe'dir. Filibe'de Rum okullarının açılması ve işletilmesi hususunda hayırseverler ve dernekler öne çıkmaktadır. Özellikle Islahat Fermanı'nın ardından bu okulların sayısında artış olmuştur. Okulların müfredatı 1881'de Yunanistan'daki okullarla senkronize edilmiş ve 1885'te Filibe öğrencileri yine bu okullardan mezun olanlarla aynı sertifikaları almaya başlamışlardır.

1 İlber Ortaylı, "19.yüzyılda Heterodoks Dini Gruplar ve Osmanlı İdaresi," *İlam Araştırma Dergisi*, Cilt:1, Sayı:1, (1996), 63.
2 Uğur Kurtaran, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Millet Sistemi", *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:1, Sayı:8, (2011), 59.
3 Barbara Jelavich, *Balkan Tarihi: 18. ve 19. yüzyıllar*, Çev. İhsan Durdu, Gülçin Tunalı, Haşim Koç, Küre Yayınları, 2016, 53.
4 Filiz Yaşar Keskin, "Osmanlı İdari Sistemi İçerisinde İstanbul Rum Patrikhanesi'ne Bağlı Metropolitlerin Görevleri," *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt:8, Sayı:2, (2023),1990-1991.
5 M Süreyya Şahin, "Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt:12, İstanbul, (1995), 342-348.
6 1872 yılında *Konstantinoupolis* gazetesi yazarlarının bu ifadeyi kullandığı belirtilmiştir. Kyriakos Gioftsios, *Between Greek Nationalism and Ottomanism: Contested Loyalties of Ottoman Greeks in the Periodicals of Tanzimat Period (1869-1877),* Orta Avrupa Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Budapeşte, 2018, 47.
7 Çiğdem Kılıçoğlu Cihangir, "Ayvalık Akademisi ya da Batı Anadolu'da Yunan Ulusçuluğunun Kökenleri Üzerine," *Türkiyat Mecmuası*, Cilt:30, Sayı:2, (2020), 415-416.
8 Balkanlarda yayılan Rum okulları için ayrıca bk. Pashalis M. Kitromilidis, Neoellinikos Diafotismos: Oi Politikes kai Koinonikes Idees, Athina: Morfotiko Idryma Ethnikis Trapezis, 2009.
9 Osman Kâmil Çorbacı, Hamit Er, "İstanbul'daki Rum Okullarının Tarihi ve Bugünü," *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 22, Sayı: 1, (2022), 104-105.
10 Türkçesi 'Büyük Fikir' anlamına gelen 'Megali İdea' Rumların yaşadıkları yerleri Yunanistan bayrağı altında birleştirmeyi amaçlayan yayılmacı bir dış politika amacını ifade etmektedir. Detaylı bilgi için bk. Emruhan Yalçın, "Yunanların Bitmeyen İdeali: 'Megali İdea'", *Toros Üniversitesi İİSBF Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:4, Sayı:7, (2017), 33-48.
11 Çorbacı, Er, "İstanbul'daki".,105.
12 Muhammed Tağ, *Batı Trakya ve Şark-ı Rumeli'de Gayrimüslim Unsurlar Arasındaki İhtilaflar (1878-1912),* Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Edirne, 2022, 77.

Filibe Rum Ortodoks cemaatinin yönetim sistemi, Metropolit başkanlığında faaliyet gösteren ve şehir aristokrasisi ile lonca elitlerinin temsil edildiği *dimogerontia* (ileri gelenler/ihtiyar heyeti) tarafından yürütülmekteydi. Bu yapı, yalnızca dini değil aynı zamanda sosyal ve eğitim alanındaki kurumları da denetleyen yarı özerk bir cemaat idaresi niteliği taşımaktaydı. 19. yüzyıla dek bu yönetim sisteminde herhangi bir değişiklik meydana gelmemiştir. 1870 yılında Bulgar Eksarhanesi'nin kuruluş fermanının ilan edilmesinin[13] ardından yeniden yapılanmış, daha öncesinde yetki alanı çok daha geniş olan *dimogerontia* yalnızca okulların, çiftliklerin ve kiliselerin düzenlenmesinden sorumlu olmuştur. *Dimogerontia'nın* üyeleri her dört bir yılda seçilen sekiz üyeden oluşmaktadır. Bu üyeler, cemaatin maliyesine yıllık aidatını ödeyen ve/veya çocuklarının okul harçlarını yatıran kişilerden meydana gelmektedir. *Dimogerontia* genellikle okulların denetimini sağlamak üzere beş kişilik bir heyet belirlemiştir. 1886'dan sonra bu beş kişilik heyet Bulgar uyruklu Rumlar tarafından belediye seçimleri sırasında seçilmiş, yeni koşullar nedeniyle Filibe Metropoliti başkanlığında on üyeden oluşan yeni bir yönetim kurumu, *eforodimogerontia* (idare heyeti) oluşturulmuştur.[14]

1766'da Sırp Ortodoks Patrikhanesi kapatılarak İstanbul Patrikliği'ne bağlanmış, 1767'de aynı akıbeti Bulgarların bağlı olduğu Ohri Başpiskoposluğu yaşamıştır. Sırplardan farklı olarak alternatif bir otoriteye sahip olmayan Bulgarlar kültürel bir Rum hâkimiyeti tehdidiyle karşı karşıya kalmışlardır.[15] Öyle ki varlıklı ve eğitimli Bulgarlar, kendilerini Rum saymaya ve bununla övünmeye başlamışlardır.[16] Geriye kalan halk genel olarak köylere veya ücra dağlık kasabalara sıkışmış vaziyette, millî bir kültür ve örgütlenmeden yoksunlardır.[17] Bu bağlamda, Bulgar tebaa için bağımsızlıktan evvel benliğini bulma yolunda kültürel bir aydınlanma şart olmuştur. Rumlarda olduğu gibi Bulgarlar için de bu aydınlanmanın yolu bağımsız eğitim kurumlarından geçmiş, iki millet arasında okullar özelinde bir mücadelenin başlamasına sebep olmuştur.

Betrandon de la Broquiére, 15. yüzyılda Filibe ahalisinin çoğunluğunu '*Yunan kanunlarına tabi olarak yaşayan Bulgarlar'* olarak nitelendirmiştir.[18] 19. yüzyıla dek bu durum devam etmiş, şehirde Rum varlığı yenilikçi eğitim kurumlarıyla desteklenmiş ve hâkimiyetini sürdürmüştür. Eğitim faaliyetleri Rum aydınlanmasının bir parçası olarak gelişmiş, neticede gelenekçi anlayıştan uzak lakin ulusal bilinç aşılamak konusunda önemli bir role sahip yeni tipte eğitim kurumları ortaya çıkmıştır. Bu okulların çoğu, ortaöğretim seviyesinde olmasına rağmen üniversite gibi yüksek seviyede eğitim kurumlarının kuruluşuna dek; öğretim süreleri ve okutulan dersler bakımından yüksekokul olarak değerlendirilmişlerdir.[19] Lakin Rum okullarında verilen eğitim, taşıdıkları değerler göz önüne alındığında diğer Ortodoks topluluklar, bilhassa Bulgarlar üzerinde farklı etkilere sebep olmuştur. Bulgar halkı, millî bilincini kazanarak kendi okullarını açana dek Rum okullarında Bulgar-Rum karışık eğitim verilmiştir. Öyle ki Nayden Gerov, Yoakim Gruev, Stoyan Çomakov gibi Bulgar aydınlanmasının önde gelen isimleri de Filibe Merkez Rum Okulu mezunlarıdır. Nitekim, bu okulda her şey Yunancadır ve Bulgar isimlerinin dahi Yunanca olarak değiştirilmesi gerekmektedir. Yoakim Gruev[20] anılarında Rum okulunda aldığı eğitimden bahsetmiş ve bir Bulgar çocuğunun gözünden Rum okullarını anlamamızı sağlamıştır. Gruev şöyle yazmaktadır:

> "Yunan edebiyat ve tarihinin, ayrıca yücelttikleri kahramanlıklarının etkisiyle ben eski Yunanların bilimde ve sanatta kaydettikleri ilerlemeye hayranlık duyuyordum. Kendi atalarım hakkında böyle alıntılar bulamadığımdan, ben Bulgar çarları ve kahramanları hakkında hayali hikâyeler uydurmaktan keyif alıyor ve bunları Rum öğrenci arkadaşlarıma okuyordum."[21]

Filibe, 19. yüzyılda farklı etnik ve dini toplulukların bir arada yaşadığı önemli Balkan şehirlerinden biridir. Bu bağlamda Rum cemaatine ait eğitim kurumları yalnızca pedagojik yapılar değil, aynı zamanda cemaatin kültürel ve toplumsal örgütlenmesinin önemli unsurlarını oluşturmaktadır. Birçok hayırsever şehirdeki Rum eğitimini

13 Detaylı bilgi için bk. Arzu Taşcan, *Bulgar Milli Kilisesi-Mücadele ve Bağımsızlık*, Efeakademi Yayınları, İstanbul, 2022, 67-74.

14 Maria Frangou, *Eklisiastiki kai Ekpaideutiki Katastasi tou Ellinismou tis Filippoupolis Kata tin Periodo 1878-1914 Epi ti Vasei Episimon Ellinikon Engrafon,* Selanik Aristoteles Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi, Selanik, 2013, 26.

15 Jelavich, *Balkan Tarihi*, 107.

16 Rengin Yavuz, "Bulgar Milliyetçiliği ve Bulgaristan Türkleri Üzerine Bir Değerlendirme," *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi,* Cilt:1, Sayı:2, (2019), 223.

17 Halil İnalcık, *Tanzimat ve Bulgar Meselesi*, Eren Yayıncılık, İstanbul, 1992, 18-21.

18 *Betrandon de la Broquiére'in Denizaşırı Seyahati*, Yay. Haz. Muhittin Salih Eren, Çev. İlhan Arda, Eren Yayıncılık, İstanbul, (2000), 252.

19 Kılıçoğlu Cihangir, "Ayvalık Akademisi", 417.

20 Yoakim Gruev, 19. yüzyılda yaşamış bir Bulgar eğitimci, dilbilimci ve Bulgar ulusal uyanışı döneminin önde gelen isimlerinden biridir. Bulgar okullarının gelişmesine önemli katkılarda bulunmuştur.

21 Yoakim Gruev, *Moite Spomeni*, Uchilishtenŭ pryegledŭ, Plovdiv 1906, 4.

desteklemek adına cemiyetler kurmuştur. Örneğin, *Eurydice- Rum Hanımları Kardeşliği*[22] isimli cemiyetin desteğiyle şehirde ilk kez anaokulu açılmıştır[23] ve cemiyet tüzüğünde yoksul çocuklara ayakkabı, giysi, kitap dağıtılarak çeşitli ihtiyaçlarının karşılandığı belirtilmiştir.[24] Rum *Filomousos* (Sanatseverler) Cemiyeti tüzüğünde az sayıda üyesinin mütevazı katkılarıyla eğitim yararına faaliyetlerde bulunduğunu belirtmiştir.[25] *Ischys* (Güç/Kuvvet) Cemiyeti ise cemiyet gelirlerinin bir bölümünün rezerv sermaye olarak ayrıldığını ve bu sermayenin faiz getirilerinin Rum okullarına aktarıldığını yazmıştır.[26] Bununla birlikte, şehirde Rum varlığını muhafaza etmek adına Zarifi ve Maraslis[27] gibi önemli okullar açılsa da Bulgar halkı ayaklanmış ve 1906 yılına gelindiğinde bu okulların hepsi kapatılmıştır.

Bu çalışma, Filibe'deki Rum okullarının hangi koşullar altında kurulduğunu ve nasıl işlediğini incelemekte; ayrıca tarihsel süreç içerisinde bu okulların faaliyetlerinin sona ermesine yol açan koşulları ve kapanış süreçlerini, ulaşılabilen kaynaklar ve elde edilebilen veriler ışığında ele almaktadır. Osmanlı arşivleri, Filibe'deki eğitim kurumlarına dair önemli veriler sunabilecek nitelikte olmakla birlikte, bu çalışma metodolojik olarak yerel Rum ve Bulgar kaynaklarını merkeze alan bir yaklaşım çerçevesinde tasarlanmıştır. Araştırmanın amacı Filibe'deki Rum cemaatinin eğitim faaliyetlerini mümkün olduğunca yerel literatür, hatıratlar ve cemaat kaynakları üzerinden değerlendirmek olduğundan, çalışma özellikle Yunanca ve Bulgarca kaynaklara dayandırılmıştır. Çalışmada, Filibe'deki Rum okullarına dair bilgiler okulların her birinin ayrı başlıklar altında ele alındığı bölümlerde sistematik biçimde sunulmuştur. Okullarla ilgili nicel verilere ilişkin bilgilerde eksiklikler mevcuttur ve okul idaresinde yer alan kimi isimlerin hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Bu durum, doğrudan kaynak yetersizliğinden kaynaklanan bir sınırlılık olarak değerlendirilmelidir.

Merkez Rum Okulu (1780-1906)

1780 yılına dek Filibe'de eğitim veren bir bina bulunmuyordu ve öğretim kilise şapellerinde, mum ışığında gerçekleştiriliyordu. Çocuklara genellikle Yunan dilinin temel unsurları ve İncil öğretilirdi. İlk Filibe topluluk okulu 1780 yılında Cambaz Tepe'de inşa edilmiştir ve yetkilisi Aristidis G. Skordelis'tir[28] Okulun ilk öğretmeni Hieromonk Antim'dir. Bu okulda Bulgar-Rum öğrenci ayrımı olmadan erkek çocuklara eğitim verilmiş, Yunanca ve aritmetik öğretilmiştir. Ortaöğretim aşamasında bir okul olduğu düşünülebilir zira kabul edilen öğrencilerin en azından Yunanca okuma yazma bilmesi gerekmektedir. Bu okulun ismi daha sonra 'Merkez Rum Okulu' olarak değiştirilmiştir.[29] Merkez Rum Okulu'nda okutulan dersleri Yoakim Gruev anılarında şöyle anlatmaktadır:

> "1844 yılında, Büyük Perhiz'in ilk haftasında babam beni Filibe'ye Yunanca öğrenmeye götürdü. O yıllarda pozitif bilimlere Yunanca üzerinden ulaşılabileceğine inanılıyordu. Yıllık 600 kuruş karşılığında Rum Okulu'nun yardımcı öğretmeni olan Lambre Atanasov'un evinde kalıyordum. Bu okulun baş öğretmeni Diamandi Zapeku idi, onun yardımcılığını da Kazanlıklı Filip Velev yapıyordu. Kaydımın yapıldığı birinci sınıfta Yunanca gramer, aritmetik ve Yunan yazarlardan çeviri derslerini görüyordum. Slavca grameri iyi bilmem, Yunanca grameri öğrenmemde işimi kolaylaştırdı; aritmetiğim de güçlüydü ve bu dersten sınıfın en iyisi olarak geçiyordum. Yunanca konuşurken bazı hatalar yapsam da Rum öğrenciler, aritmetik problemlerinin çözümünde yaptıkları yanlışları düzeltmem için de bana başvuruyorlardı. Yunan Okulu'nda iki yıl dokuz ay okudum. Ksenofont'u, İsokrat'ı, Demostanos'u, Plutarhos'u, ozanlardan da Homeros'u, Eskilos'u, Euripides'i ve Sofokles'i okudum. Yunanca dışında, genel tarih, coğrafya, geometriye giriş ve temel Fransızca okudum. Anılan son iki dersi,1846'da eğitim görmüş olduğu Paris'ten dönen D. Slavidi veriyordu. Çolak Mehmed Efendi adında birinden Türkçe dersleri aldık; bu öğretmen okula haftada iki defa geliyordu. Bu öğretmenin yöntemi şöyleydi: Okumamız ve yazmamız için bir iki satır kelime veya kısa mektuplar yazıyordu. Öğretmenin bu yöntemi sayesinde biz, Türkçe bir mektuptan ancak birkaç kelimeyi anlayabilecek kadar öğrendik."

22 Adelfótita Ellinídon Kyrión i Evrydíki.
23 Frangou, *Eklisiastiki* 73.
24 *Katastatikon tis en Philippoupolei Agathoergou Adelfotitos ton Ellinidon Kyrion "Eurydikis"* Philippoupolis: Typois V. Vafeiadou, 1912, 3.
25 V. G. Skordelis, *O en Philippoupolei Ellinikos Syllogos ton Philomouson: Ekthesis ton pepragmenon kata to pempton apo tis systaseos autou etos (apo 8 Oktovriou 1873 mechri 6 Oktovriou 1874)*, Philippoupolis: Typois Voutyra kai Sias, 1875, 4.
26 *Kanonismos tou en Philippoupolei Ellinikou Syllogou "Ischys"* (Philippoupolis: Emporikon Typographeion, 1890), 1.
27 Bu çalışmada Grigorios Maraslis soyadı olduğu gibi bırakılmış ve 'Maraşlı Okulu' yerine Maraslis Okulu şeklinde kullanılmıştır.
28 Frangou, *Eklisiastiki*, 47.
29 Frangou, *Eklisiastiki*, 48.

Nitekim, 1821 yılında gerçekleşen Yunan İsyanı ve akabinde gelen bağımsızlık, Rumların Osmanlı yönetimindeki itibarını baltalamıştır. Ayaklanmanın ilk ayında Mora'da gerçekleşen katliamlar tepkileri arttırmış, Filibe'de Rum varlığını zayıflatan göç dalgalarına sebep olmuştur.[30]Bununla birlikte, 1821 yılında ıslah[31] edilen Merkez Rum Okulu ancak 1828'de tekrar açılabilmiştir. 1834-1835 yılları arasında okulun müdürlüğünü Sarantis Arhigenes üstlenmiş, kütüphanesini bu okula bağışlamıştır. 1846'da çıkan yangında bu kütüphane harap olmuştur lakin okulun önemli bağışçılarından olan Antonios Komizopolos tarafından tekrar inşa ettirilmiştir.[32] Yoakim Gruev bu yangından şöyle bahsetmiştir:

> "27.07.1846 tarihinde, geceleyin bir yangın çıktı ve çarşının büyük bir kısmını, keza kale dışındaki ve içindeki mahalleleri, ta Mevlevihane'ye kadar yok etti. Çoğu evin eşyası, 1844-1845 yıllarında yenisi inşa edilen kâgir Azize Meryemana Kilisesi'nde muhafaza edildi. Bu yangında okulumuz da kütüphanesiyle birlikte yandı; kütüphaneden çok az sayıda eski kitap kaldı ve biz ilkbahardan itibaren bütün yaz boyunca Azize Nedelya (Paraskevi) Kilisesi'ndeki odalarda okuduk. Sonbaharda bizi, Çorbacı Stoyan Çalıkov'un ısrarıyla inşa edilen yeni bir okula taşıdılar. Bu okulda ben iki ay kadar, D. Slavidi adındaki yeni öğretmenin yanında okudum; kendisi bize Fransızca da geometri de veriyordu."[33]

Bulgarların millî uyanışının başladığı 1846-1850 arasını kapsayan dönem, Merkez Rum Okulu'nun gerilemesine sebep olmuş; artık bütünüyle Rum bir eğitim kurumuna ihtiyaç duyulduğu anlaşılmıştır.[34] Böylece, 1866'da okulun doğu yakasına fonu Stavros Sarris[35] tarafından sağlanan Merkez Rum Kız Okulu binası eklenmiştir. Daha sonra 1900 yılında Maraslis okulunun açılmasıyla birlikte eski Merkez binasına Kız Okulu öğrencileri taşınmış ve boşalan Kız Okulu kızlar için yatılı okula dönüştürülmüştür. Eğitim için kullanılan Stavros Sarris'in kendi evi ise erkek öğrenci yurdu olmuştur. Merkez Rum Okulu 1906'ya kadar varlığını sürdürmüştür.[36]

Filibe Rum Kız Okulları

Tanzimat'la birlikte kız-erkek tüm çocuklara ilkokul zorunluluğu getirilmiş, kızlarda okula başlama yaşı 6-10 olarak belirlenmişti. 1869 Maarif-i Umûmiye Nizâmnâmesi ile Rum cemaati İstanbul'da 1874 yılında Palada Kız Okulu'nu, 1875'te ise Zapyon Kız Okulu'nu açmıştı.[37]

Filibe'de kız okulu kurma fikri 19. yüzyılın ortalarında gelişmişti ve bu Patrikhane'nin Rum kızlarının eğitimini gündeme almasından çok daha erken bir tarihti. Kadınların büyük çoğunluğu okuma-yazma bilmiyordu. Yalnızca bazı varlıklı ailelerin kızlarına kendi evlerinde Merkez Okulu öğretmenleri tarafından temel dersler öğretiliyordu. 1851 yılında kurulan Merkez Rum Kız Okulu aynı zamanda Filibe'nin ilk Kadın Topluluğu Vakfıydı. Öğrenciler, 1866'dan itibaren tüccar Stavros Sarris'in bağışlarıyla Merkez Rum Okulu'nun doğusunda yer alan yeni binalarına yerleştirilmişlerdi. Okul üç bölüme ayrılmıştı; *Allilodidaktiki* (karşılıklı akran öğretimi), *Sindidaktiki* (Birlikte/Ortak Öğretim)[38] ve Yunanca Öğretimi. Akran öğretiminde okuma-yazma ve aritmetik dersleri veriliyordu. Birlikte/Ortak Öğretim ise yine bu derslerle birlikte dilbilgisi prensiplerini kapsıyordu.

1869-1870 öğretim yılında okula kaydolan öğrenci sayısı 244'tü. Nitekim, eğitim ücretlerinin fazla olmasından dolayı bu okula gelebilen öğrenciler genellikle şehrin varlıklı ailelerinin kızlarıydı. Yoksul kız çocukları için şehirde *Filiptohos Hanımlar Kardeşliği*ne ait Muhtaç Kızlar Okulu bulunmaktaydı. 1863 yılında kurulan bu okulda temel dersler veriliyordu. Ayrıca, 70'in üzerinde kız öğrenciye ücretsiz ders kitabı ve kıyafet sağlanmıştı.[39]

30 Konstantinou A. Vakalopoulos, "Tourkokratoúmeni Thráki. O ellinismós stin Vóreia Thráki- Anatoliki Romylía kai stin Voulgaria," 2016.
31 Frangou, *Eklisiastiki*, 48. Alıntılanan kaynakta Yunancada reform/ıslahat yapmak anlamına gelen 'metarrythmístike' fiili kullanılmıştır. Bu ıslahatların neler olduğu konusunda bilgi bulunmamaktadır.
32 Frangou, *Eklisiastiki*, 49.
33 Gruev, *Moite*, 3.
34 Frangou, *Eklisiastiki*, 48-49.
35 Saristavros Kosma olarak da geçmektedir.
36 Vladimir Valçev, "Kak be porugan edin ot simvolitena Stariya grad" *Pod Tepeto- Novini Plovdiv",* 2017, https://podtepeto.com/besedka-za-grada/imalo-edno-iziskano-i-izyashno-zdanie-vrhu-naj-visokata-chast-ot-trihlmieto-dnes-ima-sram/- Erişim 09.08.2024.
37 Hüseyin Saraç, "Osmanlı Devleti'nde Gayrimüslim Kızların Eğitimi ve Aksaray Rum İnas Mektebi," *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt:39, Sayı: 67, (2020), 307-308.
38 *Sindidaskalia* genelde sınıfta iki öğretmenin bulunduğu ve karma eğitim gruplarına birlikte ders verdiği bir öğretim türü olarak geçmektedir. Bk. "Syndidaskalia sti Defterovathmia Ekpaidefsi," https://fresh-education.gr/syndidaskalia-sti-defterovathmia-ekp/, 2018. Erişim 15.08.2024.
39 Frangou, *Eklisiastiki*, 53-55.

1875 yılında açılan *Zarifion Didaskalion* (Zarifi Öğretmen Lisesi veya Zarifi Öğretmen Okulları),[40] o dönem için çığır açıcı nitelikte olmuştur; zira okul kız ve erkek çocukları için ilk ve orta öğretimin yanı sıra beş yıllık kız ve erkek liselerini kapsamaktadır.[41] Kızlara, Lise düzeyinde Yunanca, Latince, Fransızca gibi dil dersleri ve temel bilimler öğretilmiştir. Ayrıca, Merkez Rum Kız Okulu'nun iyileştirilmesi, sınıf sayısının 3'ten 4'e çıkarılması ve ağırlıklı olarak pedagojik derslerin eklenmesiyle bir 'Kız Öğretmen Okulu' ortaya çıkmıştır. Bu okul ve lise, başlangıçta Stavros Sarris'in Merkez Rum Kız Okulu'nda bulunurken daha sonra Merkez Rum Okulu'na nakledilmiştir ve eski Kız Okulu onarımlarla yatılı okula dönüştürülmüştür.[42]

Karşılıklı Akran Öğretimi Okulları

Allilodidaktiki (Karşılıklı akran öğretimi), üst sınıflardaki öğrencilerin daha alt sınıflardaki öğrencilere eğitim verdiği bir metot olarak tanımlanmıştır.[43] Özellikle 1821-1828 yılları arasında ders materyallerine ulaşım zorluğu ve nitelikli öğretmen eksikliği nedenlerinden dolayı kullanılmıştır.[44] Bu anlamda Filibe'de faaliyet gösteren türünün ilk örneği 1845 yılında kurulan Ayia Paraskevi Karşılıklı Akran Öğretimi Okulu olmuştur. Bu okul dini kurumlar ve şehir loncaları tarafından desteklenmiş, bilhassa Abacılar Loncası karşılıklı eğitimin güçlendirilmesi adına bağışlarda bulunmuştur. Karşılıklı akran öğretimi üç sınıfa, Ortak/Birlikte Öğretim sekiz sınıfa ayrılmıştır. 1869-1870 öğretim yılında 150, bir sonraki dönem ise 148 öğrenci kayıt yaptırmıştır. Ayia Paraskevi'nin ardından 1853 yılında Nikodemus Karşılıklı Akran Öğretimi Okulu açılmıştır ve o da aynı şekilde iki bölüme ayrılmıştır. 1869-1870 öğretim döneminde bu okula kaydolan öğrenci sayısı 130'dur.[45] Zarifi Öğretmen Okulları'nın açılmasıyla birlikte Paraskevi dört sınıflı bir ilkokula, Nikodemus ise anaokuluna dönüştürülmüştür.[46] Filibe'deki Rum eğitim kurumları birbirinden bağımsız yapılar olarak değil, belirli bir eğitim ağı içerisinde faaliyet göstermektedir.

Bir sonraki okul, Atanas Gümüşgerdan'ın oğlu Mihail tarafından 1856 yılında kurulmuştur.[47] Gümüşgerdan ailesi tüccarlıkla uğraşmış, 19.yüzyılın ikinci çeyreğinden başlamak üzere 1880 yılına dek Filibe'nin en tanınan aba üreticilerinden olmuşlardır.[48] Atanas Gümüşgerdan'ın üç oğlundan Dimitrios'un öldürülmesi üzerine kardeşi, onun hatırası için Dimitrios Gümüşgerdan Karşılıklı Akran Öğretimi Okulu'nu açmıştır. Okul, Filibe'nin yardıma muhtaç Rum çocuklarına Yunancanın temel unsurlarını öğretmek gayesi taşımaktadır ve on sınıfa ayrılmıştır. Mihail, Thomas Ionnadis'i iki yıllığına öğretmen olarak atamış ve hayatta olduğu süre boyunca kurumu desteklemeyi sürdürmüştür.[49]

Filibe'deki Rum eğitim kurumları birbirinden bağımsız yapılar olarak değil, belirli bir eğitim ağı içerisinde faaliyet göstermektedir. Bahsi geçen kurumlar, Zarifi Öğretmen Okullarına öğrenci hazırlayan eğitim basamakları niteliğinde değerlendirilebilir.

Zarifi Öğretmen Okulları

Bulgarlar arasında gelişen millî düşünce, bağımsız bir kilise kurulması amacı etrafında gelişmişti ve bu hedeflerine 1870 Eksarhlık Fermanı ile kavuşmuşlardı. Patrikhane'den bağımsız ilk eğitim kurumlarını ise daha erken bir tarihte, 1835 yılında Gabrova'da açmışlardı. Bulgar okullarının sayısındaki artış devam etti ve Filibe'deki ilk Bulgar lisesi 1850 yılında açıldı. Devam eden süreçte Filibe, Rumlar ve Bulgarlar arasında başlayan mektep mücadelelerinin en yoğun hissedildiği yerlerden biri oldu.[50] Rumlar Osmanlı'nın Bulgaristan topraklarında

40 Bk. Çağla Derya Tağmat, *Sosyo-Kültürel Boyutlarıyla İstanbul'da Helenizm (1839-1922),* Libra Kitapçılık ve Yayıncılık, 2020, İstanbul, 67. Zarifi Öğretmen Lisesi olarak yer vermiştir. Bu çalışmada, kızlar ve erkekler için farklı türde sınıfları içinde barındırdığı düşünülerek Zarifi Öğretmen Okulları ifadesi tercih edilmiştir.

41 Tağ, *Batı Trakya*, 80.

42 Frangou, *Eklisiastiki*, 63-66-72.

43 Arhontia Papadopoulou "İ Ekpaideftiki Poreia ston Evrytero Mikrasiatiko Horo", Praktika 1ou Symposiou: O Ellinismos tis Mikras Asias apo tin Arhaiotita mehri ti Megali Eksodo. Nea İonia: Ekdosi KE.MI.PO, 2005, 170.

44 Vassiliki Sakka, Katerina Brentanou, "Teaching History in Greek Schools: Adventures of a "Fresh" History Curriculum for Compulsory Education. Another Lost Chance?" *ISSEI (International Society for the Study of European Ideas)*,.4.

45 Frangou, *Eklisiastiki*, 55-56.

46 Vakalopoulos, "Tourkokratoúmeni Thráki"

47 Frangou, *Eklisiastiki*, 56.

48 Neriman Ersoy Hacısalihoğlu, *Textile Trade in Bulgaria in the Mid-Nineteenth Century and The Gümüşgerdan Family,* "Living in the Ottoman Ecumenical Community (Essays in Honour of Suraiya Faroqhi)", Ed. Vera Constantini, Markus Koller, BRILL, Boston, 2008, 185-190.

49 Frangou, *Eklisiastiki*, 56.

50 Tağ, *Batı Trakya*, 78.

varlıklarını muhafaza etme gayretine sürüklenmişlerdi ve şartlar millî ruhu diri tutacak ve topluluklara ilham kaynağı olacak öğretmenler yetiştirme ihtiyacını doğurmuştu.[51] Bu öğretmenler, 'Trakya'daki Rumluğun akropolü' Filibe'de yetişecek, Bulgarlaşmanın önüne geçmek amaçlanacaktı.[52]

1875 yılında açılan Zarifi Öğretmen Okulları Bulgaristan'daki Rum eğitiminin en önemli merkezi olmuştur. İstanbul Trakya Eğitim Cemiyeti tarafından kurulan ve Yorgo Zarifi tarafından vakfedilen bu yükseköğrenim kurumu, Yunanca öğretmeni olmak için gelen kız ve erkeklere açıktı.[53] Öğretim kadrosu son derece seçkindi; denklikle birlikte Atina Üniversitesinden profesörler de görev almaya başlamıştı. Zarifi'nin torunu okulun etkisini şöyle ifade ediyordu:

> "Filibe her zaman için Rumluğun bir akropolü olarak kabul edildi. Dedemin eğitim akademisi, Rum varlığını daha da güçlendiriyordu; çünkü genç öğrencileri bir araya getiriyordu."[54]

1885 yılında Yunan devleti, Zarifi Öğretmen Okullarını Yunanistan'daki okullara denk saymıştır. Böylece, artık okulun yeni ismi '*Ellinikon Yimnasion Filippupoleos ke Zarifeion Didaskaleion'* (Filibe Yunan Lisesi ve Zarifi Öğretmen Okulu) olmuştur ve Atina Üniversitesi'ne girmek isteyen öğrenciler yetiştirmeye başlamıştır. Okulun müfredatına bu gelişmelerle birlikte Latince, Felsefe ve Pedagoji dersleri eklenirken; 1885'te Bulgaristan Prensliği ve Doğu Rumeli'nin birleşmesiyle sonuçlanan ilhakın ardından müfredat tekrar değişikliğe uğramış ve haftada üç saat zorunlu Bulgarca öğretilmeye başlanmıştır. Örnek olarak, erkekler için 1. Sınıf lise müfredatı şu şekildeydi:

Dini: Mukaddes Kitap Tefsiri (isteğe bağlı, 2 saat)

Yunanca: Ksenofon'dan '*Anılar'* kitabı 3 incelemesi, İsokrates'ten *Evagoras*; Lysias. Dilbilgisi alıştırmaları ve Tematik alıştırmalar. (10 saat)

Latince: Dilbilgisi, *Chrestomathy* ve *Cornelius, Epaminondos,Pelopidas, Hannibal* incelemesi. Deffner derlemesinden temalar. (3 saat)

Fransızca: *'Le Tour de la France'* adlı kitaptan okuma ve inceleme, dilbilgisi. (3 saat)

Matematik: Teorik dilbilim. (3 saat)

Fizik ve Doğa Bilimleri: Antropoloji- Zooloji (2 saat)

Bulgarca: 3 saat.

Coğrafya: İlirya Yarımadası (2 saat)

Müzik: 3 saat.

İkonografi: 2 saat.[55]

Erkekler Lisesi beş sınıflı, Kızlar Lisesi üç sınıflıydı ve ortak yönetime bağlıydı. Matematikçi, Teolog, Müzik Öğretmeni, Fransızca Öğretmeni gibi çeşitli branşlardan öğretmenler görev yapmaktaydı. Ayrıca, Filibe'de *Exatáxia Astikí Scholí Arrénon kai Exatáxia Astikí Scholí Thiléon* (Erkekler ve Kızlar için Altı Sınıflı Kent Okulları) bulunuyordu ve öğrenciler ikinci yarıyılda müdür rehberliğinde bu Kent Okullarında stajlarını yapma imkânına sahipti.[56]

Ayrıca, Zarifi Öğretmen Okullarının Rum eğitim kurumlarında kullanılmak üzere ders kitaplarının hazırlanmasına ve yayımlanmasına da öncülük ettiği görülmektedir. 11 Temmuz 1892 tarihli *Philippopolis* gazetesinde, Zarifi Öğretmen Okullarının eğitim programına dahil edilen üç ciltlik bir geometri kitabının tanıtımı yapılmakta ve kitapların Filibe genelindeki okullara dağıtıldığına değinilmektedir.[57]

Yorgo Zarifi, hayatta olduğu süre boyunca okulun bakımı için her yıl bin altın lira vermiş; karısı ölümünün ardından Sofades'te bulunan çiftliklerini Yunan devletine bırakarak bu okulun himaye altına alınmasını sağlamıştır. Yunan

51 Frangou, *Eklisiastiki*, 57.
52 Yorgo L. Zarifi, *Hatıralarım- Kaybolan Bir Dünya: İstanbul 1800-1920,* Çev. Karin Skotiniyadis, Literatür Yayınları, İstanbul, 2005, 70.
53 Tağ, *Batı Trakya*, 81.
54 Zarifi, *Hatıralarım*, 266.
55 Frangou, *Eklisiastiki*, 58-60.
56 Frangou, *Eklisiastiki*, 71
57 "Aggelia", *Philippopolis,* 11 Temmuz 1892, 4.

devleti okulun bakımı için her yıl bin altın lira ödemeyi ve okulun Filibe'de faaliyetine son vermesi halinde aynı isimle, Trakya'nın başka bir yerinde kurulmasını kabul etmiştir. Böylece, tüm bağışlara ve çabalara rağmen 1906 yılında kapatılan okul, 15 Haziran 1936 tarihinde Dedeağaç'ta Zarifi Eğitim Akademisi olarak tekrar açılmıştır.[58]

1885 yılından sonra eğitim kurumlarının ve basınının finansmanı Filibe'deki Rum topluluğunun Bulgar ulus devleti kapsamında varlığını sürdürebilmesi için hayati önem arz etmekteydi. Ekonomik açıdan ciddi sıkıntılarla karşı karşıya kalan ve bu nedenle Zarifi Öğretmen Okullarına yıllık para desteğinin ancak yarısını ödeyebilen Rum cemaati, 1889'da Atina Komitesi'nden ilave 250 lira[59] talep etmiştir. Atina'ya olan mali bağımlılık 1890'da daha da artmış; Zarifi Öğretmen Okulları'nın bağışları, sayıları gitgide azalan ve kendi kendilerini finanse eden öğrencilerin harçlarıyla bile yeterli gelmemeye başlamıştır. Bu nedenle, Rum cemaati liderleri okulların artan açığını kapatmak için Yunan otoritelerinden ek meblağlar talep etmeye mecbur kalmış, Piskoposlar Atina Eğitim Komitesi'nin cemaate ve okullara düzenli para yardımı yapmadığı konusunda Yunan Konsolosuna defalarca sitemde bulunmuştur.[60]

1900 yılında Zarifi Öğretmen Okulları'nın erkek sınıflarını meydana getirecek olan üç katlı bir binadan oluşan Maraslis Okulu'nun (*Marasleios Scholi*) kurulması, Rum cemaatinin yüzünü biraz da olsa güldürmüştür. Bu okulun Rum toplumuna cesaret ve umut vereceğini savunmuşlardır. Okul, bir dönem Odessa'da belediye başkanlığı yapmış Rum tüccar ve hayırsever Grigorios Maraslis tarafından Ayia Paraskevi kilisesinin yakınında kurulmuştur. Okulda dersliklerin yanı sıra spor salonu ve etkinlik salonu da bulunmaktaydı.

Filibe'de Rum Eğitiminin Hayırseverleri

Filibe'de Rum eğitiminin desteklenmesinde ve gelişmesinde rol oynayan önemli isimler olmuştur. Bazı isimler şehirde Rum-Bulgar karşıtlığının yükseldiği zamanlarda da Trakya Rumlarının hakkını savunmaya devam etmiş ve okullar için çalışmayı sürdürmüştür. Sotirios Antoniadis bu isimlerden biridir. Kendisi, Merkez Rum Okulu'nda eğitim görmüş ve daha sonra Viyana'da tıp eğitimi almıştır. Filibe'ye geri döndüğünde, 1915'e kadar doktorluk mesleğini icra etmiş ve Rum topluluğu için çalışmıştır. Kritik dönemler de dahil olmak üzere yirmi yıl boyunca ihtiyar heyeti başkanı olarak görevini sürdürmüş, aynı zamanda okul müfettişliği yapmıştır. Yunan devleti, Antoniadis'i Altın Kurtarıcı Haçı[61] ile onurlandırmıştır.

Antoniadis dışında Filibe'de Rum eğitimi dendiği zaman öne çıkan isimler, Yorgo Zarifi, Grigorios Maraslis ve Stavros Sarris'tir. 1806 yılında doğan Yorgo Zarifi, İstanbul'da çok önemli bir kişilikti. Asıl mesleği bankacılıktı ve edebiyata düşkündü. Eğitim kurumlarına, kiliselere, Rum cemaatine ve Patrikhane'ye finansal destek sağlamıştır. İstanbul'da yer alan Fener Rum Erkek Lisesi ve Filibe Zarifi Öğretmen Okulları, eğitim adına finanse ettiği önemli kurumlar arasındadır. Filibe'de eğitimin sürdürebilir olmasını istemiş, öğrencilere burs sağlanması adına bağışlarda bulunmuştur. Ayrıca, şehirde yoksul öğrencilere ders kitabı dağıtmak, halkbilimi ve arkeoloji alanında okullara malzeme sağlamak gibi işlere imza atan Rum *Filomousos* (Sanatseverler) Cemiyeti'nin de destekçileri arasında yer almıştır.[62]

Grigorios Maraslis 1831 yılında Odessa'da dünyaya gelmiştir. 'Maraslis' soyadını Yunanistan'da, Meriç'in sağ yakasında yer alan *'Marasia'* (Maraş) köyünden almıştır. Filibe, Odessa, İstanbul, Atina, Selanik ve Korfu gibi pek çok yerde Rum eğitim kurumları açmıştır. Odessa'da Maraslis Evi ve Sanat Müzesi, Atina Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi ana binası ve Fener semtinde yer alan Özel Maraşlı Rum İlkokulu bunlara örnek gösterilebilir.[63]Okulların yanı sıra Maraslis Kütüphanesi'ni kurmuş ve dönemin modern eserleriyle zenginleşmesini sağlamıştır. Yunan devleti ona Büyük Haç nişanı[64] vermiş ve Ekümenik Patrikhane tarafından Büyük Millî Hayırsever ilan edilmiştir.

58 Zarifi, *Hatıralarım*, 266-267.

59 Spyridon G. Ploumidis, *Ethnic Symbiosis in the Balkans- Greeks and Bulgarians in Plovdiv (1878-1906),* Isis, İstanbul, 2016, 94-95. Alıntı yapılan kaynakta 'lira' ifadesi kullanıldığı için bu şekilde yazılmıştır.

60 Spyridon G. Ploumidis, *Ethnic Symbiosis in the Balkans- Greeks and Bulgarians in Plovdiv (1878-1906),* Isis, İstanbul, 2016, 94-95.

61 Kurtarıcı Nişanı (Tágma tou Sotíros) modern Yunan devleti tarafından verilen en eski ve en yüksek nişandır. Kurtarıcı Nişanı 5 sınıfa ayrılmaktadır. Antoniadis'e verilen Altın Kurtarıcı Haçı (Chrysoús Stavrós) bunlardan biridir ve rozet sol göğüsteki bir kurdele üzerinde taşınır. Bk. https:/identifymedals.com/"Identify Military Medals and Awards- Great War, Second War- Europe- US" Erişim 2.03.2025.

62 Frangou, *Eklisiastiki* 76-78.

63 "İstanbul'a Dokunanlar": Grigoris Maraslis", https://dogaliktisatci.wordpress.com/2020/03/09/istanbula-dokunanlar-1/, Mart 2020, Erişim 11.08.2024.

64 Büyük Haç (Megalóstavros) 5 Kurtarıcı Nişanı arasındadır. Sağ omuzdaki bir kuşak üzerinde Nişan rozeti, sol göğüste ise Nişan yıldızı taşınır.

Stavros Sarris, 18. yüzyılın sonlarında Stenimakhos'ta doğmuş ve eğitimine Filibe'de devam etmiştir. Orada abacılığı öğrenmiş, daha sonra Rum aba ustaları loncasının baş ustası seçilerek 1886'ya dek bu görevi sürdürmüştür. Filibe Rum cemaatine yaptığı bağışa eşi de destek vermiş ve birlikte bir Rum Kız Okulu kurulmasını sağlamışlardır. Kız Okulu, Öğretmen Okulu ve Yatılı Okul olarak kullanılan bu bina 1906 yılına dek faaliyetini sürdürmüştür.[65]

Rum Karşıtı Mitingler ve Okulların Kapatılışı

Eksarhlık Fermanı'nda belirtilen sınırlar dahilinde Osmanlı Devleti'nin Doğu Rumeli'de etkisi halihazırda zayıflamıştı ve Bulgarlar nüfus açısından Filibe'de Rumlara göre üstün konumdaydı. Bunu takiben idarenin gücüyle destek bulan Bulgarların önce Rum kiliselerine, ardından Rum okullarına yönelik saldırıları başladı. İlk kilise saldırısı 1879 yılında okulların yakınında yer alan Ayia Paraskevi Kilisesi'ne karşı olmuştu.[66]

1885 yılının baharında Zarifi ailesi, özel bir davetle ilk kez Filibe'ye ayak basmışlardır. Rum ahali içinden geçtiği zorlu günlerde Yorgo Zarifi'nin hatırasına dört elle sarılmış, aileyi büyük bir coşkuyla karşılamışlardır. Nitekim, Zarifi'nin torunu bu coşkunun hissettirdiklerini şöyle aktarmaktadır:

> "Babam duygulanmakta ve böylece gözleri dolmaktadır. Fakat daha ileri görüşlü olan annem Filibelilerin bu aşırılıklarının iyi sonuçlanmayacağını ve Rumların vatanseverliklerini bu derece tedirgin edici bir şekilde göstermelerinin sonucunda Bulgarların bunu bastırmak için tedbir alacağını söylemektedir."[67]

Bu endişelerde haklı çıkılmış, aile Filibe'den ayrıldıktan birkaç ay sonra Bulgar ordusu Doğu Rumeli'yi ilhak ederek Bulgaristan Prensliğine dahil etmiştir. Bu tarihten itibaren Bulgar asimilasyonuna karşı bir kalkan görevi gördüğü düşünülen Rum okullarına yönelik baskılar giderek artmıştır. İlhak öncesi Zarifi Öğretmen Okullarına kısmi yasaklamalar getirilmiş, okul binalarına Yunan bayrağı çekilmesi pratikte uygulanamasa da yasaklanmıştı. İlhakın ardından yasağın kapsamı "komşu Bulgar nüfusunun millî duygularını kışkırttığı" gerekçesiyle pazar günleri ve ulusal bayramlarda da bayrak çekilmemesi yönünde genişletilmiştir.[68]

İlhakın ardından okullarla ilgili atılan bir diğer hamle ise eğitim alanında yürürlüğe giren yeni kanun olmuştur. Doğu Rumeli'de sırasıyla İlköğretim Kanunu (1881), Kamu ve Özel Okullar Kanunu (1885), Halk Eğitim Kanunu (1892) ve Kızların Ortaöğretim Kanunu (1897) kabul edilmiştir.[69] 1885 tarihli eğitim kanunu uyarınca, Eylül 1887'den itibaren eski Doğu Rumeli dini cemaatleri tarafından yönetilen okulların müfredatında Bulgar dili zorunlu hale getirilmiş, ayrıca 'kamu' ve 'özel' okullar arasında bir ayrım yapılmıştır. İlhak edilen vilayetin Bulgar okulları 'kamu' olarak tanınmıştır. Yani, ücretsiz olan bu okullar devlet tarafından işletilecek ve personelleri bundan böyle Eğitim Bakanlığı tarafından atanacaktı. 'Özel' olarak tanınan okullar ise dini cemaatler, bireyler veya topluluklar tarafından işletilen okullardı. Bulgaristan'da ikamet eden, Bulgar vatandaşı olan ve kendi kilisesini işleten her dini cemaat mensubu, çocukları için kendi imkânlarıyla okul açma hakkına sahipti. Nitekim, 'özel okullar' Eğitim Bakanlığının doğrudan denetimi altındaydı ve bakanlık uygunsuz bulduğu her türlü okul kitabını yasaklayabiliyordu. Öğretmenlerinin Bulgar vatandaşı olması ve işe alımlarının bölge okul müfettişi tarafından onaylanması gerekiyordu.[70]

Devam eden süreçte, Zarifi ailesinin coşkuyla karşılanması gibi Rumların Filibe'de kendini gösterdiği bir diğer gün, 6 Mayıs 1885 tarihli Yunan Kralı 1. George'un isim günü olmuştur. Filibe'de halka açık meydanlarda Yunan bayrakları asılmış, şenlikli bir kutlamanın haberi duyurulmuştur. Bu durum, Bulgarlar arasında gerginliğe sebep olmuş, akabinde Rumlara ait bazı işyerlerine saldırılar düzenlenmiş ve etkinlik için asılan Yunan bayrakları indirilerek yakılmıştır. İngiltere, başta Rumlardan yana taraf alsa da daha sonra Bulgaristan'daki nüfuzunu kaybetmemek amacıyla yönünü Bulgarlara çevirmiştir. İstanbul'daki İngiliz Büyükelçisi, Filibe Rumlarının

65 Frangou, *Eklisiastiki,* 80-81.
66 Tağ, *Batı Trakya*, 69-70.
67 Zarifi, *Hatıralarım*, 266.
68 Tağ, *Batı Trakya*, 81.
69 Zhecho Atanasov, Nayden Chakarov, "History Of Bulgarian Education," https://berberian11.tripod.com/atanasov-education-htm, 2008, Erişim 01.08.2024.
70 Ploumidis, *Ethnic*, 82.

davranışlarını kışkırtıcı bulmuş, bunun üzerine Filibe Yunan Konsolosu Gennadis bölgeden uzaklaştırılmıştır. Bu olay, Filibe'de birbiri ardına devam edecek asayiş problemlerinin başlangıcını oluşturmuştur.[71]

Küçük çaplı ve kısa süreli olarak başlayan problemler, 1900'lerin başına gelindiğinde sayısı artan mitinglere ve şiddeti artan saldırılara dönüşmüştür. Filibe'de ilk geniş çaplı miting, Doktor Hristo Tatarçev'in Yunanistan'da tutuklanması üzerine 1902 yılında gerçekleştirilmiş, bu gösteriye yaklaşık iki bin Bulgar katılım göstermiştir. Bu mitinglerin önemli bir neticesi, Rum okullarının kapatılmasının ilk kez gündeme gelmiş olmasıdır. 1905 yılında ise gündemde Rumların Makedonya'daki silahlı eylemleri bulunmaktadır. 25 Mart 1905 tarihinde, ahalisinin tamamı Bulgar olan Zagoriçani köyünün Yunan çetelerce basılarak yakılıp yıkılması ve yaklaşık 50 kişinin öldürülmesi, halihazırda huzursuz olan Bulgarların birçok bölgede miting kararı almasına yol açmıştır.[72] Filibe'de düzenlenen miting sonrası Rumlara ait bazı dükkanlara Bulgarlar tarafından girilerek zarar verilmiş ve Maraslis Okulu'nun camları taşlanarak kırılmıştır. Böylece, Filibe'de Rum okullarına yönelik ilk saldırı gerçekleşmiş, mitinglerin devamının geleceğine yönelik söylentiler Rum ahalinin endişesinin artmasına sebep olmuştur.[73]

1906 yılının temmuz ayında, Bulgar gazetesi 'Nova Maritsa' (Yeni Meriç) şöyle yazıyordu:

> "Bulgarlık ile Helenizm arasındaki mücadele, iki ırk arasında ve yüzyıllardır devam eden tarihi bir mücadeledir. Bu mücadele hep şiddetliydi ama günümüz için de geçerli olan hayati anlarda, acımasız bir hal alabiliyor."[74]

Yazının devamında dile getirildiği şekliyle, Bulgarlar için artık bardak taşmıştır ve uzun süredir devam eden olaylarda son aşamaya gelinmiştir. Prensliğin her kasabasına telgraflar gönderilerek, halk mitinglere davet edilmiştir. Nitekim, en şiddetli olaylar Filibe'de meydana gelmiştir. Varna ahalisinden geri kalmamaları söylenerek 16 Temmuz günü meydanlara inen öfkeli Bulgarlar, 'Kahrolsun Yunanlar' sloganları eşliğinde karşılarına çıkan Rum dükkanlarına saldırmaya başlamışlardır.[75] Eczane, fırın, matbaa ve fabrikalarla birlikte kiliseler, Orfeas Yunan Filarmoni Cemiyeti[76] ve ihtiyaç sahibi öğrenciler için aşevi, zarar gören yerler arasındadır.[77]

Temmuz mitinginde en çok zarar gören ve zapt edilen Rum okullarından biri yine saldırıların da ilk hedefi olan Maraslis Okulu olmuştur. Okulun içine giren saldırgan gruplar kütüphaneye zarar vermiş, okulun içindeki piyanoyu camdan atarak parçalamışlardır. Mekteplerin nihai vaziyetini belirleyen ise Büyük Filibe mitingi olmuştur. Bulgaristan'ın dört bir yanından insanlar bu mitinge katılmak için Filibe'ye gelmiş, otellere ve önceden hazırlanan evlere yerleşmişlerdir. Hükümetin aldığı sıkı önlemler neticesinde bu mitingde herhangi bir olay çıkmamış, Bulgarlar taleplerini dile getirmişlerdir. Mitinglerin ardından Rumların tüm mallarına el konulmuş, kilise ve okullar kapatılmıştır.[78] Eğitim yasasına göre yalnızca ortaöğretime izin verilecektir ancak binaların zapt edilmiş olması, müdür ve öğretim kadrosunun Bulgar vatandaşı olması ve devlet sınavını geçerek 'gerekli eğitim yeterliliklerini' kazanmış olması gibi durumlar, halihazırda ortaöğretimin işleyişini imkânsız hale getirmiştir. Kararnamenin ardından, ülke genelindeki tüm özel Rum okulları ulusal okullara dönüştürülmüştür. Maraslis okulunun adı '*SS. Cyril ve Metodius Okulu'* olarak değiştirilmiş ve Bulgar Erkek Lisesi ile birleştirilmiştir.[79]

4 Temmuz 1907 tarihinde Yüksek Rahip Fotios'a ait olan ve "Kilise Hakikati"[80] tarafından yayınlanan raporda bir sene içerisinde Filibe'de Helenizm'in geldiği trajik durum gözler önüne serilmektedir. Zira bu rapora göre, Rumların elinde yalnızca Stavros Sarris ve karısının mirası olan Yatılı Kız Okulu kalmıştır. Nitekim, Ivan Bojilov'un liderliğinde bir grup Bulgar, 11 Haziran 1907'de bu okulu da zapt etmiştir.[81]

Rum okullarını koruyan ve destekleyen dernekler de, onlarla eş zamanlı olarak aynı akıbeti paylaşmışlardır. Bunlardan biri '*Eurydice Rum Hanımları Kardeşliği'*dir. Bu dernek, yerel anaokulları açmak ve işletmek amacı taşıyordu. Şehrin zengin Rum hanımları, kardeşliği ayakta tutabilmek için büyük bir çaba göstermişlerdi ve dernek,

71 Tağ, *Batı Trakya*, 87-89.
72 Tağ, *Batı Trakya*, 97-102.
73 Frangou, *Eklisiastiki*, 89.
74 *Nova Maritsa,* 23 Temmuz 1906, No:72, Plovdiv.
75 Tağ; *Batı Trakya*, 110.
76 Orfeas Yunan Filarmoni Derneği, 1894 yılında Filibe sakinlerinin müzik eğitimi amacıyla kurulmuştur. Ayrıca muhtaç öğrenciler için aşevi işlevi gören bir şubeye de sahipti.
77 Frangou, *Eklisiastiki*, 89.
78 Tağ; *Batı Trakya*, 131-136-138.
79 Ploumidis, *Ethnic,* 184.
80 Ekklisiastiki Alitheia. Ekümenik Patrikhanesi tarafından 1880'den 1923'e dek yayınlanmıştır.
81 Frangou; *Eklisiastiki*, 96-97.

1884'te aynı adlı kilisenin arazisinde bulunan Aziz Konstantin Anaokulunu açmayı başarmıştı. 1906'da faaliyetleri durdurulan bu derneğin binası da açık arttırmaya çıkarılmıştır. Bu anaokuluyla birlikte, "*Rum Hanımları Kardeşliği "Evanjelizm"* derneğinin bakımını üstlendiği Ayia Marina Anaokulu[82] da Bulgarların eline geçmiştir. Ayrıca, Ağustos 1907'de, Ortodoks inancına sahip Bulgar vatandaşı olan ve 6 yaşında çocuğu olan tüm ebeveynler, 1 Eylül tarihine kadar çocuklarını şehrin ilkokullarından birine kaydettirmeleri konusunda uyarılmıştır. [83]

Nova Maritsa yaşanan son büyük Filibe mitinginin ardından şöyle yazmaktaydı:

> "Yunan çetelerinin Makedonya'da yaptığı dehşet verici zulüm karşısında Bulgar kalbinin öfkelenmemesinin, protesto etmemesinin veya bu öfkesini daha görünür bir şekilde ifade etmemesinin imkânı var mıydı?"[84]

Bulgar ruhu öfkesini göstermiş, 1907 yılına gelindiğinde Filibeli Rumların elinde yalnız kapısına kilit vurulmuş okullar, el konulmuş mülkler ve kiliseler kalmıştır. Bulundukları umutsuz vaziyet içerisinde Rum Ortodoks Cemaati yasal olarak haklarını aramaya karar vermiştir. Filibe Üçüncü Mahkemesi'nde görülen davada Bulgarlar, okul meselesiyle ilgili olarak Eğitim Yasasını ileri sürmüş, Rum Okulları *Eforia*sının (idare heyeti) bir tüzel kişilik olarak var olmadığını ve dava açamayacağını belirtmişlerdir. Rumlar tarafından yapılan başvuru mülkiyet hakkıyla ilgiliydi ve Filibe Rum Ortodoks Patrikhanesi Cemaati adıyla sunulmuştu. İlk başvurunun reddedilmesi üzerine, talep bu kez 'Rum Okulları Eforiası' adına yinelenmiş; ancak sunulan belgeler mahkemece geçersiz sayılmıştır."[85]

Yaşanan olaylar neticesinde, Yunan kaynaklarına göre Ekim 1906 yılına dek 300 Rum aile Filibe'yi terk etmiştir. Bulgar resmi kaynaklarına göre ise Ağustos 1906 ve 1 Haziran 1907 arasında Yunanistan'a göç eden kişi sayısı en fazla 712'dir.[86] Filibe'de Helenizm'e son darbe, 1914 yılında Rum Ortodoks Patrik Vekili Fotios'un sürgün edilmesi olmuştur.[87] Rum okullarına ait binalar ise günümüze dek marangozluk okulu, tütün deposu gibi pek çok farklı şekilde kullanılmaya devam edilmiştir.[88]

Sonuç

Philippopolis veya Filibe'den günümüzün *Plovdiv*'ine uzanan yol şehrin Ortodoks cemaati arasında süren karşılıklı atılımlar ve çatışmalarla şekillenmiştir. Osmanlı hâkimiyetinin ardından Filibe Rumları bölgede varlığını sürdürmeye devam etmiş ve zamanla mülk elde ederek zenginleşmişlerdir. Bu zenginleşme, eğitim alanında önemli gelişmeleri de beraberinde getirmiştir. Filibe'de açılan Rum okulları pek çok yönden ilham verici olmuştur. Bu okullar hayırseverler tarafından kurulup finanse edildikleri için Patrikhane okullarından çok daha ilerici bir müfredata sahip olmuşlardır. Kız çocuklarının eğitimi konusunda öncü olmuşlar ve gelir durumuna göre hepsinin eğitim almasını sağlamışlardır. Çağdaş eğitim materyalleri temin edilmeye çalışılmış, yardıma muhtaç öğrenciler desteklenmiştir. Bunun dışında okul öncesi eğitimin, sporun ve müziğin desteklenmesi de genç nesil için atılan önemli adımlar arasındadır. Müfredata alınan dersler oldukça aydın bireyler yetiştirmeye müsaittir fakat Atina Hükümeti'nin ve Makedonya'da yaşanan olayların etkisi pek tabi bu eğitimin kalitesine ve içeriğine yansımıştır. Bu yansımalar, kendi okullarını açmadan evvel Rum okullarında eğitim alan Bulgarların şehirdeki Bulgar uyanışının öncüleri olmasında rol oynamıştır.

Filibe, Helenizm açısından önemli merkezlerden biri olmuş; gerek Rum okullarının idare kadroları gerekse şehirde faaliyet gösteren Rum hayırsever dernekleri eğitimi sistematik ve sürdürülebilir bir yapıya kavuşturma çabası içinde hareket etmiştir. Bu çerçevede, Yunanca eğitime ve öğretmen yetiştirilmesine özel önem verilmiştir. Söz konusu faaliyetler yalnızca Filibe'deki Rum varlığını koruma amacı taşımamakta, aynı zamanda Yunan devleti adına bilinçli ve eğitimli bir nesil yetiştirme hedefini de yansıtmaktadır. Yeni nesil Filibe'de eğitim almış ve Atina'ya üniversite okumaya gönderilmiştir. Nitekim, Yunan devletinin yükselen Bulgar milliyetçiliğine karşı maddi konuda ve kurumları himaye etme konusunda yetersiz kaldığı; okulların ve derneklerin özellikle mitinglerin başlamasıyla birlikte kaderine terk edildiği söylenebilir. Yalnızca Zarifi ailesi olacakları öngörerek okullarının himaye altına alınmasını sağlayabilmiştir.

82 Tağ, *Batı Trakya*, 296. Bulgarlar tarafından zapt edilen Aya Marenya ve Aya Konstantin Mekteb-i İbtidaileri olarak belirtilmiştir.
83 Frangou; *Eklisiastiki*, 73.
84 *Nova Maritsa*, 68- 6/5, 6 Ağustos 1906, No:74, Plovdiv.
85 Frangou; *Eklisiastiki*, 98-100.
86 Ploumidis, *Ethnic,* 184.
87 Frangou, *Eklisiastiki*, 102.
88 Valçev, "Kak be porugan".

Başlangıçta karşılıklı kurumlar açma üzerinden yürüyen kilise ve okul rekabetinin mitinglere ve şiddet eylemlerine dönüşmesinde Makedonya'da yaşanan gelişmeler belirleyici olmuştur. Bu dönemde Bulgaristan genelinde Rumlara yönelik güçlü bir tepki ve nefret söylemi yükselmiş, Rumlara ait kurumlar, dükkanlar ve kiliseler hedef haline gelmiştir. Önceleri şehrin Bulgarlaşmasına yönelik çabalar öne çıkarken, zamanla Rum varlığına yönelik tahammülsüzlük belirgin hale gelmiştir. 1906 olayları bu gerilimin bir sonucu olarak ortaya çıkmış ve Filibe'deki Rum eğitim kurumlarının faaliyetlerinin sona ermesine yol açmıştır. Günümüzde Cambaz Tepe'de metruk halde görülebilen bina, bu tarihsel sürecin somut bir hatırası olarak varlığını sürdürmektedir.

Finansal Destek ve Teşekkür / Grant Support and Acknowledgement

Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir. / The author declared that this study has received no financial support.

Çıkar Çatışması / Conflict of Interest

Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir. / The author has no conflict of interest to declare.

Hakem Değerlendirmesi / Peer-review

Dış bağımsız. / Externally peer-reviewed.

Etik Kurul Beyanı / Ethical Approval of the Study

Bu çalışma, etik kurul izni gerektirmeyen nitelikte olup kullanılan veriler literatür taraması/yayınlanmış kaynaklar üzerinden elde edilmiştir. / This study does not require approval from an ethics committee, and the data used were obtained from a literature review and published sources.

Etik Beyan / Declaration of Ethics

Çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / It is hereby declared that scientific and ethical principles were adhered to during the preparation of this study and that all works utilised are cited in the reference list.

Decleration of AI / Yapay Zekâ Beyanı

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde yapay zeka tabanlı herhangi bir araç veya uygulama kullanılmamıştır. Çalışmanın tüm içeriği, yazar(lar) tarafından bilimsel araştırma yöntemleri ve akademik etik ilkelere uygun şekilde üretilmiştir. / No artificial intelligence-based tools or applications were used in the preparation of this study. All content in the study was produced by the author(s) in accordance with scientific research methods and academic ethical principles.

KAYNAKÇA

Gazeteler

"Aggelia", *Philippopolis,* 11 Temmuz 1892, 1-4.

"Izvestiye", *Nova Maritsa,* 23 Temmuz 1906, No:72, Plovdiv, :1-4.

"Izvestiye", *Nova Maritsa*, 68- 6/5, 6 Ağustos 1906, No:74, Plovdiv, :1-4.

Nizamnameler ve Tutanaklar

Kanonismos tou en Philippoupolei Ellinikou Syllogou "Ischys" (Philippoupolis: Emporikon Typographeion, 1890.

Katastatikon tis en Philippoupolei Agathoergou Adelfotitos ton Ellinidon Kyrion "Eurydikis". Philippoupolis: Typois V. Vafeiadou, 1912.

Papadopoulou, Arhontia, "İ Ekpaideftiki Poreia ston Evrytero Mikrasiatiko Horo", Praktika 1ou Symposiou: O

Ellinismos tis Mikras Asias apo tin Arhaiotita mehri ti Megali Eksodo. Nea İonia: Ekdosi KE.MI.PO, 2005.

Skordelis, V.G, *O en Philippoupolei Ellinikos Syllogos ton Philomouson: Ekthesis ton pepragmenon kata to pempton apo tis systaseos autou etos (apo 8 Oktovriou 1873 mechri 6 Oktovriou 1874)*, Philippoupolis: Typois Voutyra kai Sias, 1875.

Araştırma ve İnceleme Eserler

Betrandon De La Broquiére'in Denizaşırı Seyahati, Yay. Haz. Muhittin Salih Eren, Çev. İlhan Arda, Eren Yayıncılık, İstanbul, 2000.

Çorbacı, Osman Kâmil, Er, Hamit. "İstanbul'daki Rum Okullarının Tarihi ve Bugünü," *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 22 Sayı:1, Haziran 2022, :100-115.

Frangou, Maria, *Eklisiastiki kai Ekpaideutiki Katastasi tou Ellinismou tis Filippoupolis Kata tin Periodo 1878-1914 Epi ti Vasei Episimon Ellinikon Engrafon,* Selanik Aristoteles Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Dionysios Valais, Selanik, 2013.

Gioftsios, Kyriakos, *Between Greek Nationalism and Ottomanism: Contested Loyalties of Ottoman Greeks in the Periodicals of Tanzimat Period (1869-1877),* Orta Avrupa Üniversitesi, Milliyetçilik Çalışmaları, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Michael L. Miller, Budapeşte, 2018.

Gruev, Yoakim, *Moite Spomeni*, Uchilishtenŭ pryegledŭ, Plovdiv, 1906.

Hacısalihoğlu Ersoy, Neriman, "Textile Trade in Bulgaria in the Mid-Nineteenth Century and The Gümüşgerdan Family", *Living in the Ottoman Ecumenical Community (Essays in Honour of Suraiya Faroqhi)"*, Ed. Vera Constantini, Markus Koller, BRILL, Boston, 2008, :181-199.

İnalcık, Halil, *Tanzimat ve Bulgar Meselesi*, Eren Yayıncılık ve Kitapçılık Ltd. Şti., İstanbul, 1992.

Jelavich, Barbara, *Balkan Tarihi: 18. ve 19. Yüzyıllar*, Çev. İhsan Durdu, Gülçin Tunalı, Haşim Koç, Küre Yayınları, 2016.

Kılıçoğlu Cihangir, Çiğdem, "Ayvalık Akademisi ya da Batı Anadolu'da Yunan Ulusçuluğunun Kökenleri Üzerine," *Türkiyat Mecmuası*, İstanbul Üniversitesi Yayınevi, :411-440.

Kiossev Alexander, "How to Think About The Balkans: Culture, Region- The Real City in an Imaginary Territory (The Case of Plovdiv)," *Sofia Academic NEXUS*, Cas Workin Paper Series/ Issue 1, Sofya, 2007.

Kitromilidis, Pashalis M. Neoellinikos Diafotismos: Oi Politikes kai Koinonikes İdees. Athina: Morfotiko İdryma Ethnikis Trapezis, 2009.

Kurtaran, Uğur, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Millet Sistemi", *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:1, Sayı:8, Aralık 2011, :57-71.

Ortaylı, İlber, "19.yüzyılda Heterodoks Dini Gruplar ve Osmanlı İdaresi," *İlam Araştırma Dergisi*, Cilt:1, Sayı:1, 1996, :63-68.

Ploumidis, Spyridon G., *Ethnic Symbiosis in the Balkans- Greeks and Bulgarians in Plovdiv (1878-1906),* Isis, 2016.

Sakka, Vassiliki, Brentanou Katerina. "Teaching History in Greek Schools: Adventures of a "Fresh" History Curriculum for Compulsory Education. Another Lost Chance?" *ISSEI (International Society fort he Study of*

European Ideas), Greece.

Saraç, Hüseyin, "Osmanlı Devleti'nde Gayrimüslim Kızların Eğitimi ve Aksaray Rum İnas Mektebi," *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 39 Sayı: 67, Mart 2020, :305-325.

Şahin, M.Süreyya "Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,* Cilt:12, İstanbul, 1995, :342-248.

Tağ, Muhammed, *Batı Trakya ve Şark-ı Rumeli'de Gayrimüslim Unsurlar Arasındaki İhtilaflar (1878-1912)*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Danışman: Doç. Dr. Bülent Yıldırım, Edirne, 2022.

Yaşar Keskin, Filiz, "Osmanlı İdari Sistemi İçerisinde İstanbul Rum Patrikhanesi'ne Bağlı Metropolitlerin Görevleri," *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt:8, Sayı:2, Eylül 2023, :1987-2037

Yavuz, Rengin, "Bulgar Milliyetçiliği ve Bulgaristan Türkleri Üzerine Bir Değerlendirme," *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi,* Cilt:1, Sayı:2, Mayıs 2019, :221-232.

Zarifi, Yorgo L., *Hatıralarım- Kaybolan Bir Dünya: İstanbul 1800-1920,* (çev.) Karin Skotiniyadis, Literatür Yayınları, İstanbul, 2005.

Elektronik Kaynaklar

Atanasov, Zhecho, Chakarov, Nayden. "History Of Bulgarian Education," 2008, https://berberian11.tripod.com/atanasov-education-htm, Erişim 01.08.2024.

A. Vakalopoulos, Konstantinou, "Tourkokratoúmeni Thráki. O ellinismós stin Vóreia Thráki- Anatoliki Romylía kai stin Voulgaria," Mayıs 2016, https://yaunatakabara-blogspot-com-2014-12-blogpost-15.html. Erişim 15.08.2024.

Bozoni, Argyro, "12 istorika ekpaideftiria pou idrysan oi Ellines se Mikra Asia kai Valkania," Haziran 2023, https://himara.gr/istoria/25277-12-istorika-sxolia-pu-idrysan-ellines-se-mikra-asia-kai-valkania/, Erişim 11.08.2024.

"Filíppoupólis: Zarífeia Didaskaleía Filippoupóleos," http://filippoupolis-blogspot-com/2014/03/blog-post_23.html, Mart 2014, Erişim 11.08.2024.

https://filippoupolis.blogspot.com/ Filippopoli-Scholeia-Plovdiv- schools, Ağustos 2024. Erişim 11.08.2024.

"İstanbul'a Dokunanlar: Grigoris Maraslis", https://dogaliktisatci-wordpress-com/2020/03/09/istanbula-dokunanlar-1/, Mart 2020, Erişim 11.08.2024.

Syndidaskalia sti Defterovathmia Ekpaidefsi," https://fresh-education.gr/syndidaskalia-sti-defterovathmia-ekp/, Ekim 2018, Erişim 15.08.2024.

Valçev, Vladimir, "Kak be porugan edin ot simvolitena Stariya grad" *Pod Tepeto- Novini Plovdiv,* Ocak 2017, https://podtepeto.com/besedka-za-grada/imalo-edno-iziskano-i-izyashno-zdanie-vrhu-naj-visokata-chast-ot-trihlmieto-dnes-ima-sram/- Erişim 09.08.2024.

EKLER

EK.1-2. Zarifi Öğretmen Okulları

Vakalopoulos, https://yaunatakabara.blogspot.com/2014/12/blogpost_15.html. Erişim 15.08.2024.

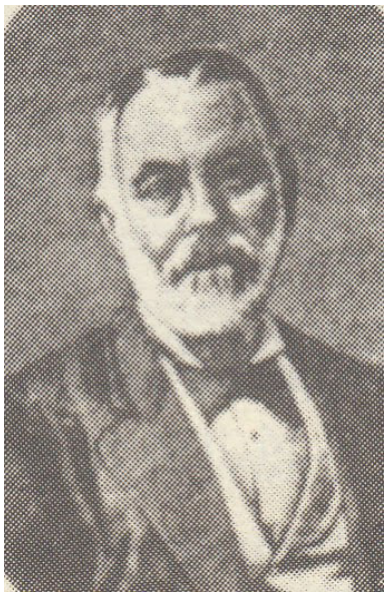
Filíppoupólis: Zarífeia- Didaskaleía-Filippoupóleos,"
http://filippoupolis.blogspot.com/2014/03/blog-post-23-html, Mart 2014, Erişim 11.08.2024.

EK.3.Zarifi Öğretmen Okulları mezunları

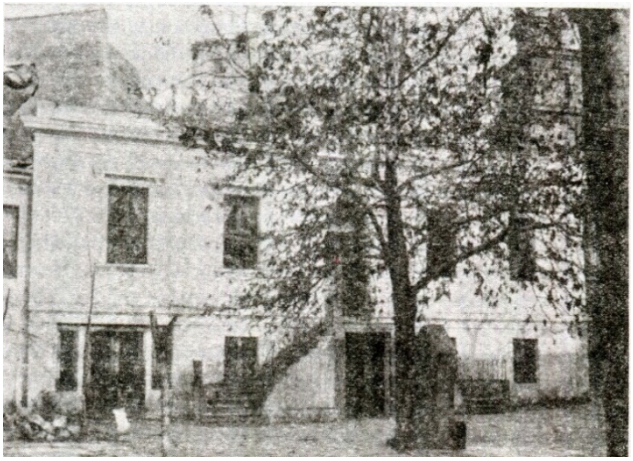
1903, Vakolopoulos. https://yaunatakabara.blogspot.com/2014/12/blogpost.15.html. Erişim: 15.08.2024.

EK.4. Yorgo Zarifi

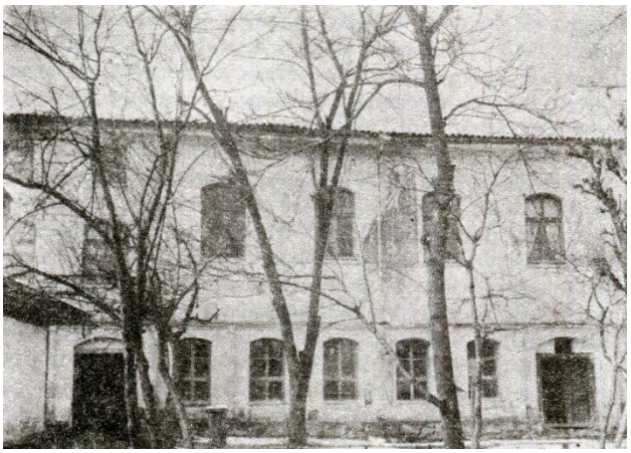
"Filíppoupólis: Zarífeia -Didaskaleía- Filippoupóleos,"
http://filippoupolis.blogspot.com/2014/03/blog-post_23.html, Mart 2014, Erişim 11.08.2024

EK.5. Nikodemus Karşılıklı Akran Öğretimi Okulu

Vakalopoulos, https://yaunatakabara.blogspot.com/2014/12/blogpost_15.html. Erişim 15.08.2024.

EK.4. Dimitrios Gümüşgerdan Karşılıklı Akran Öğretimi Okulu

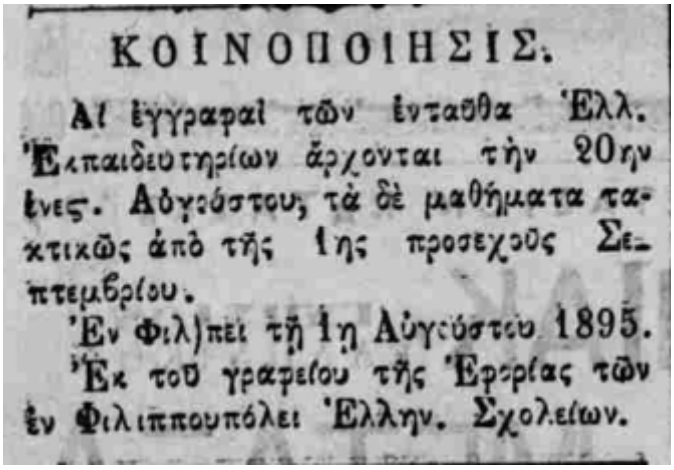
Vakalopoulos, https://yaunatakabara.blogspot.com/2014/12/blogpost_15.html. Erişim 15.08.2024.

EK.5. Maraslis Okulu

Bozoni, https://himara.gr/istoria/25277-12-istorika-sxolia-pu-idrysan-ellines-se-mikra-asia-kai-valkania/, Erişim 11.08.2024.

EK.6. Philippopolis gazetesinden Rum okulları kayıt duyurusu

ΚΟΙΝΟΠΟΙΗΣΙΣ.

Αἱ ἐγγραφαὶ τῶν ἐνταῦθα Ἑλλ. Ἐκπαιδευτηρίων ἄρχονται τὴν 20ὴν ἐνεστ. Αὐγούστου, τὰ δὲ μαθήματα τακτικῶς ἀπὸ τῆς 1ης προσεχοῦς Σεπτεμβρίου.

Ἐν Φιλ)πεὶ τῇ 1ῃ Αὐγούστου 1895.

Ἐκ τοῦ γραφείου τῆς Ἐφορίας τῶν ἐν Φιλιππουπόλει Ἑλλην. Σχολείων.

Yerel Rum Eğitim Kurumlarına kayıtlar 20 Ağustos'ta başlayacak, dersler ise Eylül ayının ilk haftası başlayacaktır. Filibe, 1 Ağustos 1895; Filibe Rum Okulları Bürosu'ndan.

https://filippoupolis.blogspot.com/ Filippopoli-Scholeia-Plovdiv- schools, Ağustos 2024. Erişim 11.08.20